ملایر، سرزمین آریایی ها

[نفیسه حقیقت جوان]

منطقه ملایر، ناحیه ای کوهستانی با آب و هوای سرد و معتدل است که در دره و کوه پایه های زاگرس قرار دارد. این منطقه همراه با برودجرد ناحیه میان کوه های لرستان و الوند را تشکیل می دهد و در میان شهرهای نهاوند، برودجرد، اراک، تویسرکان و همدان قرار گرفته است.

ملایر یکی از شهرستان های جنوبی استان همدان است که با مرکزیت ملایر در فاصله ۴۱۸ کیلومتری تهران و در مجاورت استان های لرستان و مرکزی قرار دارد.

این شهرستان از شمال به شهرستان همدان، از شرق به شهرستان اراک (استان مرکزی)، از جنوب به شهرستان برودجرد (استان لرستان) و از غرب به شهرستان های تویسرکان و نهاوند محدود می شود. شهرستان ملایر را می توان جزو مناطق کوهستانی دانست که در حوزه سلسله جبال زاگرس قرار گرفته و در این کوه ها عوارض طبیعی زیبایی های خاصی را بوجود آورده اند.

● **تقسیمات کشوری**

این شهرستان به بخش مرکزی با دهستان های جوزان، حرم رودعلیا، موزاران، کوه سرده و ملایر به عنوان نقطه شهری، بخش جوکار با دهستان های المهدی، ترک شرقی، ترک غربی و جوکار با ازندریان و جوکار به عنوان نقطه شهری، بخش سامن با دهستان های اورزمان، حرم رود سفلی، سامن و سفیدکوه به عنوان نقطه شهری و بخش زند با دهستان های کمازان سفلی و کمازان علیا و کمازان وسطی و نقطه شهری زنگنه تقسیم می شود.

اهالی شهرستان ملایر به زبان فارسی با گویش لری صحبت می کنند و دین آنها اسلام و مذهب شان شیعه است.

● **صنایع دستی**

اقتصاد این شهرستان به ترتیب اهمیت مشاغل بر پایه کشاورزی، دامداری، باغداری و صنایع دستی است و دیگر فعالیت ها غالبا در کنار کار کشاورزی انجام می شود. صنایع دستی یکی از فعالیت های مهم اقتصادی مردم این منطقه بوده و قالیبافی و فرش های جوزان و حسین آباد آن از شهرت خاصی برخوردار هستند. همچنین قالی های معروف به کسب و ننج (دو روستای ملایر) دارای معروفیت ویژه ای هستند که بیشتر از اینکه در داخل کشور مشتری داشته باشند صادر می شوند.

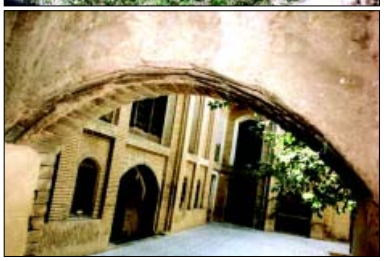

در برخی از روستاهای این شهرستان منبت کاری نیز معمول است که بیش تر شامل مبل، صندلی و میز می شود و از صادرات عمده این شهرستان به تهران و سایر نقاط کشور است.

● **وجه تسمیه ملایر**

مورخان درباره وجه تسمیه ملایر نظرهای مختلفی ارائه داده اند. از جمله اینکه در زمان مادها با روشن کردن آتش روی تپه ها و کوه های آن، اخبار را به سایر مناطق می رساندند از این رو آنجا مل اگر به معنی تپه آتش نامیده شد. روایت دیگری می گوید که در زمان حمله اعراب به ایران هنگام عبور از این منطقه به آب دست نیافته بودند و به همین دلیل آن را ماءلایری خواندند، یعنی آب دیده نمی شود و به همین نام معروف شده است.

زبانشناسان نام ملایر را به معنی آشیانه عقاب دانسته اند. جمعی از زبان شناسان ملایر را

شاهان اشکانی مستقر در همدان در مواقع خطر برای حفاظت بادشاهی شهر را ترک کرده و به دژهای مستحکم ملایر روی می آورده اند

این گونه نیز توصیف کرده اند: مل+آیر، مل به معنی سرزمین و آیر به معنی آریایی سرزمین آریایی هاست. ملایر در زمان قدیم به نام مال آگر به معنای خانه آتش نامیده می شد، به جهت وجود آتشکده معروف دوره مادها که اکنون در تپه قدیمی نوشیجان واقع است.

زبان شناسان واژه ملایر را مرکب از مل+آیر؛ مل به معنی سرزمین و آیر به معنی آریایی می دانند

اطراف خود بوده است که هر یک به منظوری خاص و برای افراد مختلف، بخصوص در زمان های معینی مورد استفاده قرار می گرفته اند.

● **ملایر در ایران باستان**

اهمیت ملایر در دوران پیش از اسلام (ایران باستان) به قلعه ها و مراکز جمعیتی آن باز می گردد. هنگامی که آریایی ها از سرمای شمال روسیه (سیبری) به سرزمین ایران کوچ کردند، یکی از اقوام آنها به نام ماد که قوی ترین قوم آریایی بود در ناحیه غربی ایران کنونی ساکن شدند و آغازگر تاریخ ایران باستان شدند. این قوم جنگاور و دامپرور بودند و سرزمین تازه را که سرسبز و گرم بود بهشت رویای خود یافتند. بعدها قوم ماد، کشور ماد یا ماه را در باختر ایران بنا کرد و نخستین تمدن های انسانی را تشکیل داد و کشور ماد یا ماه از ناحیه ای شامل اراک، ری، قم، اصفهان، ساوه، ملایر، نهاوند، همدان، کرمانشاه و پشت کوه لرستان کنونی تشکیل می شد که به این منطقه بعدها ایالت کوهستانی یا جبل و بعد از آن عراق عجم گفتند.

بنا بر آثار به جای مانده در همدان کنونی و گفته های بزرگ ترین تاریخ نگار ایران باستان، هرودوت یونانی پایتخت کشور ماد هگمتانه یا اکباتان (همدان کنونی) بوده است. بر این اساس ملایر و نواحی نزدیک به این شهر از اهمیت خاصی برخوردار بوده اند. در این دوران ملایر به علت اهمیت ترابری و جغرافیایی موقعیتی ویژه داشت. با ورود مادها به این منطقه و تشکیل حکومت از سوی آنها در ملایر نیز قلعه ها و مرکز های جمعیتی به وجود می آید که قلعه ها حافظ امنیت و حکومت بودند و مرکزهای جمعیتی روستاهایی کوچک بودند که با توجه به حاصلخیزی ملایر و آب و هوای مناسب آن به دامداری، کشاورزی و صنایع ابتدایی مشغول بودند. همانند: روستای داویجان، گوراب، شهرک خرابه دهنو و جلگه شورکات آورزمان.

● **قدمت شهر ملایر**

مطالعات تاریخی نشان می دهد، پیدایش ملایر از دوره قاجاریه و با اهتمام شاهزادگان قاجار آغاز شده و توسعه یافته و بنای شهر فعلی ملایر با حکومت فتحعلی شاه قاجار در سال ۱۱۸۸ هجری مقارن است که از سوی محمد علی میرزا دولتشاه ساخته شده و نخست به نام بانی آن دولت آباد خوانده می شد که پس از انقراض سلسله قاجار، در زمان حکومت خاندان پهلوی به ملایر تغییر نام یافت. در گذشته در شرق و غرب شهر فعلی ملایر و با فاصله کمی از آن، ۲ آبادی وجود داشته که در حال حاضر خرابه های قلعه های آنها به چشم می خورد. این محله ها هسته اولیه شهر ملایر را تشکیل داده و قلعه های آنها قسمتی از محله های کنونی شهر را نیز در بر می گرفته است. مطالعات انجام شده نشان می دهد که این قلعه احتمالاً دارای ۷ راه ورودی در

● **حوادث مهم ایران باستان در ملایر**

ملایر پیش از ساسانیان جزو حوزه اکباتان و در دوره ساسانیان یکی از نواحی نهاوند بوده است. از حوادث مهمی که در عهد ساسانیان در ملایر اتفاق می افتد یکی شکست خسرو پرویز از بهرام چوبینه (گور) در ناحیه شهر کنونی ملایر و دیگری مخفی شدن یزدگرد سوم هنگام حمله اعراب در قلعه ای بر کوهی در چند کیلومتری شهر کنونی ملایر به شمار می آید که هنوز به کوه یزدگرد مشهور است.

● **ملایر محل شکست خسرو پرویز**

بهرام چوبینه (گور) سردار نام آور خسرو پرویز پس از به دست آوردن پیروزی های بسیار در خاک روم بر شاه خود شورش می کند و در جنگی که در ناحیه شهر کنونی ملایر اتفاق می افتد خسرو پرویز شکست می خورد و به روم فرار می کند. بهرام چوبینه بنا بر رسم آن دوران برای گرامیداشت این پیروزی بزرگ قلعه چوبینه را در این محل می سازد. شکارگاه بهرام چوبینه (گور) نیز در همین ناحیه بوده است. بعدها در دوره قاجار شهر دولت آباد را در همین قلعه بنا کردند. این قلعه تا حدود ۴۰ سال پیش نیز سرپا بوده است.

● **کوه یزدگرد**

در ده کیلومتری جاده ملایر- بروجرد کوهی است به نام کوه یزدگرد که آثار قلعه ای مخروبه بر آن هنوز باقی است. در تاریخ آمده است که یزدگرد سوم آخرین شاه ساسانی هنگامی که از اعراب در مدائن شکست خورد برای تجدید قوا و جمع آوری لشکر به حوالی نهاوند گریخت. از آنجا که ملایر در آن زمان یکی از نواحی نهاوند بوده این نام گذاری بی حکمت نبوده و این مکان آخرین پناهگاه یزدگرد سوم بوده است.

● **دیدنی های ملایر**

شهرستان ملایر دارای مکان های تاریخی و دیدنی متعددی است. آتشکده باستانی و تپه نوشیجان، تالاب آق گل، زیستگاه حیات وحش لشگر، دریاچه مصنوعی و مجتمع سیاحتی کوثر، یخچال میرفتاح، بوستان سیفیه، برج سامن، تپه باستانی پاتیه، موزه لطفعلیان، دژ گوراب، بازار ملایر، قلعه انوج، مقبره سیف الدوله، آرامگاه حیقوق نبی علیه السلام، آرامگاه میررضی الدین آرتیمانی، مدرسه علمیه شیخ علی خان زنگنه و امامزاده اسماعیل سرابی (امامزاده کوه)، حمام تاریخی روستای کهکدان، باغ های گردوی سامن و روستای زنگنه از جمله مهم ترین مکان های دیدنی و تاریخی شهرستان ملایر به شمار می آیند.